Finansutskottets betänkande

1981/82:25

angående riksbankens förvaltning år 1981 samt disposition av riksbankens vinst

I detta betänkande behandlar utskottet

fullmäktiges i riksbanken förvaltningsberättelse för år 1981 (redogörelse 1981/82:11),

riksdagens revisorers berättelse över granskningen av riksbankens verksamhet under år 1981 (redogörelse 1981/82:14),

fullmäktiges i riksbanken förslag om disposition av riksbankens vinstmedel för år 1981 (förslag 1981/82:12),

de under allmänna motionstiden väckta motionerna

1981/82:329 av Marianne Karlsson (c) om bankernas in- och utlåningsräntor,

1981/82:696 av Margareta Palmqvist m. fl. (s) om prioriterade bottenlån till vissa lokaler,

1981/82:697 av Lennart Pettersson m. fl. (s) om tillstånd för utlänningar att köpa aktier i svenska företag,

1981/82:1173 av Lennart Pettersson m. fl. (s) om svenska företags investeringar i utlandet,

1981/82:1567 av Lars Werner m. fl. (vpk) om den ekonomiska politiken och budgetpolitiken, i vad avser yrkande 7,

1981/82:1580 av Lars Werner m. fl. (vpk) om åtgärder mot kapitalflykt, i vad avser yrkande 4, samt

1981/82:1652 av Kjell-Olof Feldt m. fl. (s) om skärpt valutakontroll.

Utskottet har inhämtat yttrande över motion 696 från civilutskottet. Yttrandet, CU 1981/82:5 y, är fogat som *bilaga* till betänkandet.

1. **Riksbankens förvaltning.** Förutom av fullmäktiges i riksbanken förvaltningsberättelse för år 1981 (redogörelse 1981/82:11) har utskottet tagit del av de protokoll som förts hos fullmäktige och direktion under året.

Som framgår av förvaltningsberättelsen utformades kredit- och valutapolitiken under 1981 mot bakgrunden av mycket betydande underskott i statens budget och bytesbalansen med utlandet. Utrymmet för en självständig svensk räntepolitik var begränsat. Detta var särskilt märkbart kring årsskiftet 1980–1981, då förväntningarna om en nära förestående devalvering av kronan växte sig allt starkare.

I detta läge beslöt fullmäktige den 20 januari att höja riksbankens diskonto med 2 procentenheter till 12 %. Samtidigt höjdes "straffräntan" för bankernas upplåning i riksbanken från 13 till 17 %. Även kraven på bankernas kassahållning i riksbanken skärptes.

I samband med diskontohöjningen medgav riksbanken att bankernas utlåningsräntor – som varit föremål för räntereglering sedan 1980 – höjdes något mer än diskontot. Den högsta tillåtna medelräntan för utlåning sattes till 4 procentenheter över diskontot. Beträffande inlåningsräntorna – som ej var föremål för reglering – accepterade riksbanken att dessa endast höjdes med 1 1/2 procentenheter. Dessa åtgärder innebar en vidgning av bankernas räntemarginal mellan ut- och inlåning till allmänheten med drygt 1/2 procentenhet – en vidgning som bibehölls under resten av året.

I anslutning till de kreditpolitiska åtgärderna aviserade regeringen ett program för att stabilisera ekonomin. Senare under våren förelades riksdagen en proposition om ekonomisk-politiska åtgärder med detta syfte. Den statliga upplåningen utomlands intensifierades också.

Tillsammans stoppade dessa åtgärder det kraftiga valutautflöde som ägt rum under januari. I stället inträdde ett återinflöde av valutor som pågick till i juli. Den mycket strama kreditpolitiken kunde därmed lättas något. De korta penningmarknadsräntorna justerades ned successivt under året med mellan 4 och 7 procentenheter och diskontot sänktes med 1 procentenhet den 14 oktober.

Den viktigaste valutapolitiska åtgärden under 1981 var devalveringen av den svenska kronan med 10 % den 14 september. Fullmäktige framhåller i sin berättelse att devalveringen inte var framkallad av något spekulationstryck mot kronan utan utgjorde en självständig och viktig del i det samlade ekonomiska program för stabilisering som regeringen samtidigt presenterade. Den avsåg i första hand att förbättra det svenska näringslivets konkurrenskraft och stimulera de fallande industriinvesteringarna.

Valutaregleringen utövades under 1981 efter i stort sett samma principer som under senare år. Vissa ändringar vidtogs dock.

I juni beslöt valutastyrelsen att i ökad utsträckning medge svensk finansiering av direkta investeringar i Norden. I oktober beslöts att kravet att investeringen skulle påvisas vara förmånlig från bytesbalanssynpunkt ej längre skulle tillämpas vid prövningen av tillstånd till direkt investering i utlandet. Tillståndsgivningen ökade kraftigt och uppgick under 1981 till 6,5 miljarder kronor att jämföra med ca 3,5 miljarder de närmast föregående åren.

Tillstånd till försäljning av svenska aktier till utlandet (utan s. k. switchförfarande) lämnades till ett belopp av 1 472 milj. kr. För 1980 var motsvarande belopp 350 milj. kr. Före 1979 lämnades i regel inga tillstånd av detta slag.

Riksdagens revisorers granskning av riksbankens förvaltning under år 1981 har, enligt vad som anförs av revisorerna (redogörelse 1981/82:14), inte föranlett någon anmärkning.

Utskottet

Utskottet har vid sin granskning av riksbankens förvaltning inte funnit något förhållande som påkallar särskilt yttrande från utskottets sida, vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

2. **Ansvarsfrihet.** Riksdagens revisorer har tillstyrkt att ansvarsfrihet beviljas fullmäktige för riksbankens förvaltning under år 1981.

Utskottet får med hänvisning till vad revisorerna anfört och till vad utskottet anfört under punkt 1 i det föregående hemställa

att riksdagen beviljar fullmäktige i riksbanken ansvarsfrihet för förvaltningen av riksbanken under år 1981.

3. **Disposition av riksbankens vinst.** I förslag 1981/82:12 har fullmäktige i riksbanken hemställt att riksdagen beslutar att av riksbankens tillgängliga medel – 5 424 831 990 kronor –

a) 2 000 milj. kr. skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1981/82,

b) 3 424 milj. kr. skall överföras till dispositionsfonden,

c) återstående 831 990 kr. skall kvarstå på räkning för odisponerade vinstmedel.

Utskottet

Genom att riksbanken har monopol på sedelutgivningen i landet uppstår i regel betydande överskott i bankens verksamhet. Värdet av utelöpande sedlar uppgick vid slutet av 1981 till drygt 37 miljarder kronor. Kostnaderna för sedelomloppet är små – 60 milj. kr. år 1981 – jämfört med de ränteintäkter riksbanken har från sin valutareserv och statspappersportfölj. Dessa ränteintäkter uppgick i fjol enligt riksbankens bokslut till över 6 miljarder kronor. Intäkterna motsvaras i allt väsentligt av de räntor som riksgäldskontoret betalar på den del av statsskulden som är placerad i riksbanken och på den utlandsupplåning som blivit nödvändig för att hålla uppe valutareserven.

Dessa räntebetalningar belastar direkt statskassan och ökar budgetunderskottet.

Utskottet noterar att fullmäktige för 1981 föreslagit en ökning av inleveransen av överskott till statsverket från 850 milj. kr. till 2 000 milj. kr. Samtidigt sker en mycket betydande uppsamling av överskottsmedel i riksbanken. 2 000 milj. kr. avsätts till ett nyinrättat värderegleringskonto för valutor. Värdepappersportföljen skrivs ned med 2 061 milj. kr. Dispositionsfonden ökar genom den föreslagna överföringen till 9 687 milj. kr. Totalt kommer det bokförda värdet av riksbankens egna kapital därefter att uppgå till närmare 17 miljarder kronor.

Utskottet tillstyrker fullmäktiges i riksbanken framlagda förslag om disposition av riksbankens vinstmedel för år 1981 och hemställer

att riksdagen beslutar att av riksbankens tillgängliga medel – 5 424 831 990 kr. –

a) 2 000 milj. kr. skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1981/82,

b) 3 424 milj. kr. skall överföras till dispositionsfonden,

c) återstående 831 990 kr. skall kvarstå på räkning för odisponerade vinstmedel.

4. **Motion om bankernas in- och utlåningsräntor.** I motion 329 av Marianne Karlsson (c) hemställs

1. att riksdagen beslutar att begära att regeringen ger bankinspektionen i uppdrag att utreda skäligheten i de marginaler banker tillgodogör sig vid utlåning med hänsyn till rättvisa och opartiskhet i kreditgivningen,

2. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna att detta utredningsarbete bör bedrivas så skyndsamt att utredningen kan framlägga förslag under 1982.

Motionären anser att de marginaler som bankerna tillämpar mellan ut- och inlåningsräntor är för stora. De motsvaras ej av ett tillräckligt risktagande. Hon vänder sig vidare mot att bankerna tillämpar olika utlåningsräntor för olika kundkategorier och därvid gynnar sådana låntagare som är inlånare eller står ägarintressena nära. Därför hemställer hon att riksdagen begär att regeringen ger bankinspektionen i uppdrag att utreda skäligheten i de räntemarginaler bankerna tillämpar.

Utskottet

Enligt 1974 års lag om kreditpolitiska medel (SFS nr 922) kan regeringen – om det behövs för att uppnå de mål som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet – på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna att riksbanken får använda kreditpolitiskt medel. Förordnande om utlåningsreglering, placeringsplikt eller räntereglering får meddelas endast

om synnerliga skäl föreligger.

För närvarande regleras endast bankernas utlåningsräntor av riksbanken. Inlåningsräntorna har bankerna sedan 1978 i princip kunnat bestämma fritt. I praktiken följer bankerna i regel riksbankens rekommendationer rörande räntesättningen på inlåningssidan.

Som framgått av den tidigare redogörelsen för riksbankens förvaltning medgav riksbanken att bankernas utlåningsräntor höjdes något mer än den 2-procentiga diskontohöjningen i början av 1981. Beträffande inlåningsräntorna accepterade riksbanken att dessa höjdes endast med 1 1/2 procentenheter.

Hur dessa förändringar påverkade bankernas marginaler framgår av nedanstående tabell, som sammanställts av riksbankens kreditpolitiska avdelning.

Affärsbankernas ränte-, placerings- och obligationsmarginaler 1980 och 1981
Källa: Respektive banks årsredovisning, 4 saknas

	1980			1981		
	Räntemarg.	Placeringsmarg.	Obligationsmarg.	Räntemarg.	Placeringsmarg.	Obligationsmarg.
PK-banken	3,17	2,21	–1,39	3,66	2,49	–1,81
SE-banken	3,54	2,04	–1,14	4,11	2,18	–1,00
Handelsbanken	3,63	2,17	–0,82	4,26	2,19	–0,69
Götabanken	3,93	2,40	–0,66	–	–	–
Sundsvallsbanken	3,53	3,01	–1,94	4,88	3,27	–0,69
Skånska Banken	4,11	3,48	–1,25	4,88	3,79	–1,61
Wermlandsbanken	3,66	2,34	–2,57	4,18	2,65	3,12
Upplandsbanken	3,67	2,76	–1,67	4,18	2,97	0,27
Östgötabanken	5,72	2,31	1,02	–	–	–
Skaraborgsbanken	3,57	2,59	–0,22	3,80	2,95	–0,55
Jämtlandsbanken	3,61	2,88	–1,50	4,10	3,28	–1,92
Bohusbanken	4,10	2,38	3,01	–	–	–
Sparbankernas Bank	1,10	0,94	–2,09	–	–	–
Föreningsbankernas Bank	5,35	1,13	–1,15	3,45	0,99	–4,97
Summa affärsb:	3,49	2,14	–1,23	4,05	2,29	–1,28
därav 10 banker	3,49	2,20	–1,20	4,05	2,35	–1,25

Följande definitioner har använts i tabellen.

Räntemarginal: Genomsnittlig utlåningsränta till allmänheten i svenska kronor minus genomsnittlig inlåningsränta från allmänheten i svenska kronor

Placeringsmarginal: Räntenettot i relation till balansomslutningen.

Obligationsmarginal: Genomsnittlig intäktsränta för placering i statspapper och obligationer minus genomsnittlig inlåningsränta från allmänheten i sv. kr.

Som synes steg den genomsnittliga räntemarginalen med drygt 1/2 procentenhet mellan 1980 och 1981. Å andra sidan vidgades den *negativa* obligationsmarginalen med 0,05 procentenheter. Bankernas *totala* placeringsmarginal steg som följd av dessa två förändringar med 0,15 procentenheter. Detta var den viktigaste faktorn bakom den kraftiga resultatförbättringen för bankerna mellan 1980 och 1981 – en förbättring som i genomsnitt uppgick till närmare 50 procent. Anmärkas bör att 1980 var ett relativt dåligt år för affärsbankerna.

I samband med sänkningen av diskontot från 11 % till 10 % den 11 mars 1982 uppmanade riksbanken bankerna att sänka räntenivån på den vanliga inlåningen från allmänheten med endast en halv procentenhet. För flertalet typer av inlåningsräkningar följde bankerna uppmaningen. Därigenom återtogs en stor del av den ökning av räntemarginalen som uppkom 1981. Obligationsmarginalen påverkas å andra sidan positivt av en räntesänkning. Hur den samlade effekten blir på den totala placeringsmarginalen 1982 kan först i efterhand avgöras med någon större säkerhet.

Fullmäktige i riksbanken har ansvaret för den löpande utformningen av penningpolitiken. Som ett led i denna politik styr riksbanken – antingen genom direkt räntereglering eller rekommendationer – de räntor och räntemarginaler som bankerna tillämpar. Bankerna lämnar kontinuerligt uppgifter härom till riksbanken.

Under dessa omständigheter anser utskottet det ej påkallat att uppdra åt bankinspektionen att utreda skäligheten i bankernas räntemarginaler.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:329.

5. **Motion om prioriterade bottenlån till vissa lokaler.** I motion 696 av Margareta Palmqvist m.fl. (s) hemställs att riksdagen beträffande prioriterade bottenlån för lokaler i pantvärdet som sin mening ger riksbanksfullmäktige till känna vad i motionen anförts.

I motionen föreslås att riksdagen skall ge riksbanksfullmäktige till känna att prioriterade bottenlån till vissa lokaler, för vilka sådana lån nu inte utgår,

skall kunna lämnas i samband med nybyggnad i saneringsområden. Bakgrunden till motionen är att bostadsministern i budgetpropositionen uttalat att enligt hennes mening denna typ av lokaler inte har en sådan angelägenhetsgrad från bostadspolitisk synpunkt att prioriterade bottenlån bör beviljas.

Civilutskottet (majoriteten) delar enligt sitt yttrande CU 1981/82:5y till finansutskottet bostadsministerns uppfattning och anser att finansutskottet bör föreslå riksdagen att avslå motionen. De socialdemokratiska ledamöterna i civilutskottet vill att motionen skall bifallas.

Utskottet

Utskottet, som delar bostadsministerns och civilutskottets bedömning av själva sakfrågan, finner inte fog för att riksdagen gör det av motionärerna begärda uttalandet.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:696.

6. **Motioner om valutaregleringen.** I motion 697 av Lennart Pettersson m.fl. (s) hemställs

1. att riksdagen uttalar sig för att riksbanken återgår till tidigare restriktiva praxis när det gäller tillstånd för utlänningar att köpa aktier i svenska företag,

2. att riksdagen uttalar sig för att de fackliga organisationernas företrädare också får delta i beslut i valutastyrelsen om tillstånd till utländska köp av svenska aktier.

I motion 1173 av Lennart Pettersson m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen uttalar sig för att riksbanken omprövar sitt beslut att inte längre pröva svenska direktinvesteringar i utlandet från betalningsbalanssynpunkt,

2. att riksdagen uttalar sig för att regeringen tar upp överläggningar med de svenska storföretagen i syfte att förmå dessa att lägga en större andel av sina produktionsinvesteringar i Sverige.

I motion 1567 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

7. att riksdagen beslutar godkänna vad som i motionen anförs om skärpt tillämpning av valutalagstiftningen och hos regeringen begära nödvändiga åtgärder i enlighet därmed.

I motion 1580 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs – med hänvisning till motiveringen i motion 1981/82:1578 –

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om att skärpa åtgärderna mot kapitalflykt ur landet.

I motion 1652 av Kjell-Olof Feldt m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos riksbanksfullmäktige hemställer om åtgärder för att skärpa valutakontrollen i enlighet med vad i motionen anförts.

I motion 697 sägs inledningsvis att det får anses vara ett nationellt intresse att svenska storföretag i så stor utsträckning som möjligt kan behållas i svensk ägo. Motionärerna anser att det är viktigt att slå vakt om det ekonomiska oberoende som fortfarande återstår. De ställer sig därför kritiska till att riksbankens valutastyrelse från och med 1979 i successivt ökad omfattning givit tillstånd till försäljning av svenska aktier till utlandet.

I motion 1173 tas svenska företags direktinvesteringar i utlandet upp. Det konstateras att dessa investeringar ökat kraftigt sedan 1970 och inte minst mellan 1980 och 1981. Detta har lett till att en allt större andel av de svenska storföretagens sysselsättning förläggs utomlands i en tid då industrisektorn krymper och arbetslösheten ökar i vårt eget land. Mot den bakgrunden hemställer motionärerna att riksbanken omprövar sitt beslut att inte längre pröva svenska direktinvesteringar i utlandet från betalningsbalanssynpunkt. De vill också att regeringen skall ta upp överläggningar med de svenska storföretagen för att förmå dem att förlägga en större andel av sina investeringar till Sverige.

I motion 1652 yrkas på skärpt valutakontroll. Motionärerna anser att riksbanken bör göra valutaanmälan obligatorisk för alla former av betalningar från utlandet. Samtidigt bör ett databaserat system för registrering och kontroll av transaktionerna införas. Motiven för de föreslagna åtgärderna är två. Dels skulle man därigenom kunna få en bättre statistik över tjänsteexport och kapitalimport och därmed en mindre restpost i betalningsbalansen, dels skulle man få bättre möjligheter att kontrollera efterlevnaden av valutaregleringen. Med nuvarande datateknik och med ett ökat samarbete mellan riksbanken och valutabankerna, liksom med en lämplig undre beloppsgräns för valutaanmälningsplikten, skulle den nödvändiga registreringen enligt motionärerna kunna ske utan nämnvärda kostnader.

De två vpk-motionerna 1567 och 1580 tar upp valutaregleringen i mera allmänna ordalag. I den förra motionen krävs skärpt valutakontroll och en mycket restriktiv tillståndsgivning gentemot investeringar utomlands. Målet för valutapolitiken måste vara att sätta stopp för industriutflyttningen. Denna kan hejdas inom ramen för existerande lagstiftning. Men lagstiftningen bör också göras mer restriktiv. I den senare motionen krävs – med hänvisning till vad som anförts i motion 1578 – också skärpt valutalagstiftning, främst för att stoppa valutautflödet och bekämpa valutabrott. 1977 års

valutakommittés översyn av dessa frågor bör enligt motionärerna forceras och slutföras.

Utskottet

De nu redovisade motionsförslagen bör enligt utskottets mening bedömas mot bakgrunden av nu gällande valutareglering och pågående utredningsarbete på detta område.

Regeringen har i prop. 1981/82:161 nyligen föreslagit riksdagen att valutalagen (1939:350) skall fortsätta att tillämpas i oförändrat skick och i oförändrad omfattning för tiden 1 juli 1982 – 30 juni 1983. I propositionen framhåller föredraganden, statsrådet Wirtén, bl. a. att några beslut om ändringar i den nuvarande ordningen uppenbarligen inte bör fattas innan resultatet av valutakommitténs översyn av hela valutaregleringen föreligger. Kommittén, som har i uppdrag att se över valutaregleringen och valutalagstiftningen, beräknar att slutföra sitt arbete under innevarande år.

Som framgått av den tidigare redogörelsen för riksbankens förvaltning under 1981 har valutaregleringen under 1981 utövats efter i stort sett samma principer som tidigare.

Vad beträffar de ökade tillstånden till försäljning av aktier till utlandet framgår av valutastyrelsens berättelse till fullmäktige (s. 61 i riksbankens förvaltningsberättelse för 1981) att dessa tillstånd lämnats i enlighet med de förutsättningar som fastställdes av valutastyrelsen 1979. Dessa förutsättningar innebar att tillstånd fick lämnas när aktieöverlåtelserna bedömdes medföra fördelar från exportförsäljnings- eller kapitalförsörjningssynpunkt eller när speciella skäl ansågs föreligga. Någon ändring av praxis har således ej skett sedan 1979. Däremot har uppenbarligen utlandets intresse för svenska aktier ökat. Svenska företag har härigenom tillförts riskvilligt kapital. De farhågor för att detta skall minska vårt ekonomiska oberoende som uttalas i motion 697 finner utskottet överdrivna. Skulle de besannas, bör de mötas med lagstiftningen om utländska förvärv av svenska företag och inte med hjälp av valutaregleringen. Utskottet anser det heller inte påkallat att de fackliga organisationernas företrädare i valutastyrelsen deltar i beslut om tillstånd till utländska köp av svenska aktier. Utskottet avstyrker därför motion 697.

Såvitt utskottet kunnat utröna spelar det i motion 1173 åberopade bytesbalanskriteriet relativt liten roll som återhållande faktor vid valutastyrelsens prövning av svenska direktinvesteringar utomlands. Allmänt gäller att valutaregleringen varit mycket liberal på denna punkt. Enligt en undersökning, som verkställts av valutakommittén (SOU 1980:51, s. 42), ledde kriteriet till avslag i ett mycket ringa antal fall. Avslagen uppgick under åren 1975–1979 till 1 1/2 procent i antal och 1 procent i belopp av behandlade

ansökningar. De gällde praktiskt taget aldrig industriinvesteringar utan smärre investeringar inom servicenäringar och mark- och fastighetsprojekt utan anslutning till industriell verksamhet. Under dessa omständigheter avstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motion 1173. Utskottet anser det heller inte nödvändigt att riksdagen uttalar sig för att regeringen skall ta upp de av motionärerna förordade överläggningarna med svenska storföretag och avstyrker därmed yrkande 2 i motion 1173.

Frågan om övergång till databehandling av valutaanmälningarna, som tas upp i motion 1652, har sedan något år tillbaka varit föremål för utredning inom riksbanken i samarbete med valutabankerna. I november i fjol presenterades en förstudie "Betalningsbalans och kontroll", som för närvarande behandlas i riksbanksfullmäktige. Riksdagen bör enligt utskottets mening avvakta fullmäktiges slutliga ställningstagande i frågan. Motionen 1652 avstyrks följaktligen.

De förslag till allmänna uttalanden från riksdagen till regeringen om skärpt valutareglering och mer restriktiv valutalagstiftning som framläggs i motionerna 1567 och 1580 bör enligt utskottets mening avslås i avvaktan på att valutakommitténs arbete slutförs.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motion 1981/82:697,
2. att riksdagen avslår motion 1981/82:1173,
3. att riksdagen avslår motion 1981/82:1652,
4. att riksdagen avslår motion 1981/82:1567 yrkande 7,
5. att riksdagen avslår motion 1981/82:1580 yrkande 4.

Stockholm den 15 april 1982

På finansutskottets vägnar
ERIC ENLUND

Närvarande: Eric Enlund (fp), Lars Tobisson (m), Rolf Rämgård (c), Arne Gadd (s), Bo Siegbahn (m), Per-Axel Nilsson (s), Karl-Anders Petersson (c), Anita Gradin (s), Roland Sundgren (s), Rolf Andersson (c), Christer Nilsson (s), Mona S:t Cyr (m), Torsten Karlsson (s) och Karin Flodström (s).

Reservationer

Arne Gadd, Per-Axel Nilsson, Anita Gradin, Roland Sundgren, Christer Nilsson, Torsten Karlsson och Karin Flodström (alla s) har reserverat sig mot betänkandet i följande delar:

1. Vid punkt 5. Motion om prioriterade bottenlån till vissa lokaler

Reservanterna anser att utskottets yttrande och hemställan (s. 7) bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas bedömning att, även om riksbankens principiella motstånd mot att vidga det prioriterade låneområdet kan vara förståeligt, så torde det här vara fråga om så begränsade belopp att fördelarna därav måste överväga nackdelarna. Såsom motionärerna framhåller faller beslut i de aktuella frågorna under riksbankens ansvar. Riksdagen bör dock som ett underlag för riksbanksfullmäktiges bedömningar kunna ge till känna som sin mening att lån för lokaler som ingår i pantvärdet också skall anses som prioriterade. Utskottet stöder sig därvid på den avvikande mening till civilutskottets yttrande 1981/82:5y om prioriterade bottenlån till vissa lokaler som anförts av Per Bergman m. fl. (alla s). I denna konstateras att den föreslagna vidgningen av den prioriterade sektorn inte kommer att ta i anspråk någon större del av de prioriterade krediterna avseende bottenlån för bostäder och lokaler och att bostadsbyggandets nuvarande mycket låga nivå tvärtom gör en vidgning av den prioriterade sektorn i enlighet med vad som föreslagits i motionen möjlig.

Utskottet hemställer

att riksdagen med bifall till motion 1981/82:696 som sin mening ger fullmäktige i riksbanken till känna vad utskottet anfört beträffande prioriterade bottenlån för lokaler i pantvärdet.

Vid punkt 6. Motioner om valutaregleringar

2. *Tillstånd för utlänningar att köpa aktier i svenska företag*

Reservanterna anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Som framgått" och slutar med "motion 697" bort ha följande lydelse:

Som framgått ovan har antalet tillstånd till försäljning av svenska aktier till utlandet (utan s. k. switchförfarande) ökat kraftigt sedan 1979. Före dess lämnades i princip inga tillstånd av detta slag. Under 1979 uppgick försäljningarna till 2 milj. kr. 1980 ökade tillstånden till 350 och 1981 till 1 472 milj. kr. Under första kvartalet i år uppgick tillstånden till hela 519 milj. kr.

Utskottet finner denna utveckling betänklig. För det första innebär den att en ny praxis etableras på ett centralt område av valutaregleringen innan resultatet av den inom valutakommittén pågående samlade översynen av valutaregleringen presenterats. För det andra delar utskottet den i motion 697 framförda bedömningen att det är ett nationellt svenskt intresse att svenska storföretag i så stor utsträckning som möjligt kan behållas i svensk ägo. Riksbankens valutastyrelse har fastställt vissa kriterier – exempelvis

fördelar från exportförsörjnings- och kapitalförsörjningssynpunkt samt särskild anknytning till Sverige – enligt vilka tillstånd till försäljning av aktier till utlandet skall kunna medges. Inga omständigheter har emellertid anförts till stöd för att ett snabbt växande antal svenska företag plötsligt skulle ha börjat uppfylla dessa kriterier. I stället rör det sig, så som motionärerna påpekar, om en uppluckring av valutaregleringen. För att vi även i framtiden skall kunna bevara den handlingsfrihet som en svensk kontroll över storföretagen utgör, bör riksbanken därför återgå till den restriktiva praxis som gällde tidigare.

För att besluten i valutastyrelsen skall få en allsidig underbyggnad även när det gäller utländska köp av svenska aktier bör, som motionärerna föreslår, de fackliga organisationernas företrädare i valutastyrelsen delta även i dessa beslut.

Bankoreglementets 13 § bör ändras i enlighet härmed.

dels utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. att riksdagen med bifall till motion 1981/82:697
   a) som sin mening ger fullmäktige i riksbanken till känna vad utskottet anfört om återgång till tidigare restriktiva praxis när det gäller tillstånd för utlänningar att köpa aktier i svenska företag,
   b) antar följande

Förslag till ändring i
Lag med reglemente för riksbanken (Bankoreglementet)
(RFS 1975:6)

Härigenom föreskrivs att 13 § första stycket skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
13 §	
Till ledamöter i den i 6 a § valutalagen nämnda valutastyrelsen skall fullmäktige utse dels från riksbanken vice riksbankschefen, en fullmäktig eller suppleant för fullmäktig och en bankdirektör, dels utanför banken tre ledamöter, av vilka en skall representera bankväsendet och två näringslivet i övrigt. För tjänstgöring i ärenden rörande direkta investeringar utomlands skall fullmäktige därjämte utse två ledamöter, som skall representera arbetstagarna. Fullmäktige skall därjämte utse suppleanter för dessa ledamöter.	Till ledamöter i den i 6 a § valutalagen nämnda valutastyrelsen skall fullmäktige utse dels från riksbanken vice riksbankschefen, en fullmäktig eller suppleant för fullmäktig och en bankdirektör, dels utanför banken tre ledamöter, av vilka en skall representera bankväsendet och två näringslivet i övrigt. För tjänstgöring i ärenden rörande direkta investeringar utomlands *och tillstånd till utländska köp av svenska aktier* skall fullmäktige därjämte utse två ledamöter, som skall representera arbetstagarna. Fullmäktige skall därjämte utse suppleanter för dessa ledamöter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

c) antar följande

Förslag till
Lag om ändring av valutalagen (1939:350)

Härigenom föreskrivs att 6 a § första stycket skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 a §
Riksbankens beslutanderätt enligt denna lag utövas inom riksbanken av en styrelse (valutastyrelsen). Valutastyrelsen består av sju ledamöter utom vid handläggning av ärenden rörande direkta investeringar utomlands, då den består av elva ledamöter.	Riksbankens beslutanderätt enligt denna lag utövas inom riksbanken av en styrelse (valutastyrelsen). Valutastyrelsen består av sju ledamöter utom vid handläggning av ärenden rörande direkta investeringar utomlands *och tillstånd till utländska köp av svenska aktier*, då den består av elva ledamöter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

3. *Svenska företags investeringar i utlandet*

Reservanterna anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med "Såvitt utskottet" och på s. 10 slutar med "motion 1173" bort ha följande lydelse:

De svenska företagens direktinvesteringar utomlands har ökat dramatiskt under senare år. Såsom visas i motion 1173 har ökningen varit synnerligen stark under senare år. Detta har skett samtidigt som de svenska företagen minskat sina investeringar i Sverige och industrisysselsättningen minskat här hemma. Denna avindustrialiseringsprocess fortgår i takt med att bytesbalansen visar en allt större strukturell obalans. I detta läge har regeringen beslutat att riksbanken ej längre skall pröva ansökningarna om direktinvesteringar i utlandet utifrån dessas effekter på betalningsbalansen.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att regeringen bör ompröva sitt beslut på denna punkt. Utskottet finner också det yrkandet från motionärerna välgrundat, att regeringen bör uppta överläggningar med de svenska storföretagen i syfte att förmå dessa att lägga en större andel av sina produktionsinvesteringar i Sverige. Utskottet tillstyrker följaktligen motion 1173.

dels utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. att riksdagen med bifall till motion 1981/82:1173
   a) som sin mening ger fullmäktige i riksbanken till känna vad utskottet anfört om omprövning av beslutet att inte längre pröva svenska direktinvesteringar i utlandet från betalningsbalanssynpunkt,
   b) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om upptagande av överläggningar med de svenska storföretagen i syfte att förmå dessa att lägga en större andel av sina produktionsinvesteringar i Sverige,

4. *Skärpt valutakontroll*

Reservanterna anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Frågan om" och slutar med "avstyrks följaktligen" bort ha följande lydelse:

Den svenska betalningsbalansstatistiken har under det senaste decenniet uppvisat betydande brister. En avgörande brist består i att de ingående betalningarna inte registreras i sin helhet, vilket förklaras av att betalningsmottagare i Sverige själva får avgöra huruvida betalningen avser export av varor eller av tjänster. I det förra fallet föreligger ingen plikt att anmäla betalningen eftersom transaktionen då skall täckas av tullstatistiken. I det senare fallet skall en särskild valutaanmälan göras. Till följd av detta system har dels tjänsteexporten i ökande omfattning inte registrerats, dels restposten på kapitalbalansen ökat under senare år, vilket tyder på en ökande okontrollerad kapitalexport.

Utskottet finner mot denna bakgrund det krav om skärpning av valutakontrollen, som framförts i motion 1652, väl motiverat. Denna skärpning bör ske genom att kravet om valutaanmälning vid betalning till Sverige görs heltäckande. Härigenom kan dels betalningsbalansstatistiken förbättras, dels reella möjligheter till kontroll av valutaregleringens efterlevnad skapas. Tack vare den datatekniska utvecklingen behöver denna skärpning inte medföra någon ökad byråkratisering. Tvärtom kan valutaanmälningsrutinerna rationaliseras. Med det anförda tillstyrker utskottet motion 1652.

dels utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. att riksdagen med bifall till motion 1981/82:1652 som sin mening ger fullmäktige i riksbanken till känna vad utskottet anfört rörande åtgärder för att skärpa valutakontrollen,

Civilutskottets yttrande

Bilaga

1981/82:5 y

om prioriterade bottenlån till vissa lokaler

Till finansutskottet

Finansutskottet har den 11 februari 1982 beslutat bereda civilutskottet tillfälle att – om möjligt senast den 12 mars 1982 – avge yttrande över motion 1981/82:696 (s) om prioriterade bottenlån till vissa lokaler.

I motionen anförs att lokaler som ingår i pantvärdet också skall kunna anses som prioriterade och att sålunda prioriterade bottenlån skall kunna utgå för sådana lokaler.

1 Vissa uppgifter i anslutning till motionen m. m.

1.1 Lagen om kreditpolitiska medel m. m.

Lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel utgör den författningsmässiga grundvalen för den kreditpolitiska regleringen. Lagen ger regeringen befogenhet att på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna att riksbanken får använda kreditpolitiskt medel. Nedan lämnas information om lagens utformning främst såvitt rör krediter för bostadsbyggandet.

De kreditpolitiska medlen enligt lagen är likviditetskrav, kassakrav, utlåningsreglering, emissionskontroll, allmän placeringsplikt, särskild placeringsplikt och räntereglering (1 §). Utlåningsreglering, allmän och särskild placeringsplikt samt räntereglering är att anse som extraordinära medel.

Förordnande om kreditpolitiskt medel kan avse ett eller flera slag av bankinstitut, försäkringsinstitut eller annat kreditinstitut. Kreditinstitut i lagens mening är vid sidan om bankinstituten och försäkringsinstituten bl. a. jordbrukskassa, kreditaktiebolag och stadshypoteksinstitutionen.

Om regeringen har meddelat förordnande om kreditpolitiskt medel ankommer det på riksbanken att svara för de föreskrifter som behövs för användningen. Riksbanken får begränsa användningen av kreditpolitiskt medel till ett eller flera slag av institut, undanta visst institut, om särskilda skäl föreligger, och utfärda olika föreskrifter för skilda institut.

För åren 1980, 1981 och 1982 har regeringen förordnat bl. a. om allmän placeringsplikt för försäkringsbolagens placeringar bl. a. i bostadsobligationer. Riksbanken har utfärdat tillämpningsföreskrifter.

I regeringsformen (RF) finns de grundläggande reglerna om riksbanken. I RF stadgas (9 kap. 12 §) att riksbanken är en myndighet under riksdagen samt att banken förvaltas av sju fullmäktige. En av dessa och en suppleant förordnas av regeringen för tre år i sänder. Övriga sex väljs av riksdagen. Den fullmäktig som regeringen förordnat är ordförande.

Beträffande eventuella meningsskiljaktigheter mellan regeringen och riksbanken om den ekonomiska politiken uttalade justitieministern i propositionen (1973:90) med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning (s. 354) att det får förutsättas att, liksom hittills, den kredit- och penningpolitik som riksbanken bedriver samordnas inom ramen för den av regeringen förda ekonomiska politiken samt att man kunde räkna med att det eller de partier på vars förtroende regeringen grundar sin ställning också har det bestämmande inflytandet i riksbanksfullmäktige. I de kommentarer till grundlagarna som utgivits av Erik Holmberg och Nils Stjernquist anförs (s. 339) att det är tveksamt om uttalandet är giltigt även under en minoritetsregering.

1.2 Det nuvarande bostadsfinansieringssystemet

Bostadsfinansieringssystemets uppbyggnad kan mycket kortfattat beskrivas på följande sätt.

Bostadsbyggandet finansieras i allt väsentligt genom byggnadskrediter under byggnadstiden och genom långfristiga lån när fastigheten färdigställts. Den långfristiga långivningen sker genom avlyft av byggnadskrediterna dels i huvudsak till de tre dominerande bostadsinstituten – stadshypoteksinstitutionen, Sparbankernas Inteckningsaktiebolag (SPINTAB) och Svensk Bostadsfinansiering Aktiebolag (BOFAB) – dels, om statliga bostadslån m. m. beviljats, till bostadsverket.

De lån som utlämnas av bostadsinstituten m. fl. brukar benämnas bottenlån. Vid bostadslångivning i form av bottenlån skiljer man mellan prioriterade och oprioriterade ändamål. Som prioriterad långivning räknas lån avseende nybyggda bostadshus samt, under förutsättning att statligt lån beviljats, ombyggda bostadshus, ny- eller ombyggda affärs- och kontorshus och allmänna samlingslokaler. Även vissa andra lokaler kan räknas som prioriterad långivning. Till den oprioriterade sektorn räknas övriga objekt, dvs. ombyggnad utan statslån samt affärs- och kontorshus för vilka statliga lån inte utgår.

Bostadsinstitutens upplåning på den prioriterade sektorn sker mot obligationer. För finansiering av oprioriterade objekt säljs sedan halvårsskiftet 1980 särskilda obligationer och kapitalmarknadsreverser. Obligationerna placeras i huvudsak på den s. k. organiserade marknaden, dvs. hos allmänna pensionsfonden, försäkringsbolagen och bankerna. När det gäller bankerna ingår åtagandena i fråga om obligationsköp i den årliga överenskommelse som träffas med delegationen för bostadsfinansiering (DFB). För försäkringsbolagen och AP-fonden gäller att riksbanken överlägger om institutens insatser avseende köp av bostadsobligationer.

Den statliga bostadslångivningen finansieras över statsbudgeten, vilket innebär att erforderliga medel säkerställs på samma sätt som för statens övriga utgifter. DFB, som inrättades år 1967, har till uppgift att genom

förhandlingar med berörda kreditinstitut trygga kreditförsörjningen för statligt belånat bostadsbyggande. Överenskommelser om byggnadskrediter för det statsbelånade bostadsbyggandet har fr. o. m. 1967 varje år träffats mellan delegationen och bankinstituten. Ursprungligen omfattade överenskommelserna enbart statsbelånad nyproduktion av bostäder, men de har successivt utvidgats till att omfatta alltmer av det som hör till bostadsbyggandet, såsom statligt stödda ombyggnader, ny- och ombyggnader av allmänna samlingslokaler samt vissa energisparåtgärder. Delegationen har också särskilt under senare år förhandlat med bankerna om deras förvärv av bostadsobligationer för att säkerställa avlyft av byggnadskrediter i tillräcklig omfattning.

Det statliga bostadslånets storlek bestäms på grundval av ett låneunderlag som länsbostadsnämnden fastställer. Nämnden fastställer också ett pantvärde. Detta värde avser att bestämma säkerhetens förmånsrättsläge.

Reglerna för lokalbelåning i saneringsområden m. m. sammanfattas i budgetpropositionen på följande sätt (prop. 1981/82:100, bil. 16 s. 46).

Före den 1 juli 1972 gällde att sådana lokaler som det fanns behov av inom bostadsområdet fick räknas in i låneunderlaget. Lån beviljades emellertid bara till sådana byggnader som till övervägande delen innehöll bostäder och låneunderlagslokaler. Övriga lokaler i belåningsbara hus räknades in i pantvärdet oavsett vad de skulle användas till, alltså också t. ex. kontor och andra arbetslokaler. Lokaler vars värde fick beaktas i pantvärdet kallades för pantvärdelokaler.

Den 1 juli 1972 ändrades reglerna för lokalbelåningen så att endast de lokaler utöver låneunderlagslokalerna som kunde anses vara till påtaglig nytta för de boende i ett bostadsområde fick räknas in i pantvärdet såsom pantvärdelokaler. Övriga lokaler fick inte alls beaktas vid den statliga bostadslångivningen.

Den 1 januari 1980 slopades det tidigare begreppet pantvärdelokaler, genom att även dessa lokaler fick räknas in i låneunderlaget för bostadslån. Lokaler i bostadsområden indelas därefter bara i belåningsbara och inte belåningsbara. Kostnaderna för inte belåningsbara lokaler får inte beaktas ens i pantvärdet. På våren 1980 beslöt riksdagen dock att ett undantag från denna regel skulle göras vid ombyggnad. Sedan den 1 juli 1980 gäller därför att värdet av vissa "nyttigheter" såsom butiker, kontor m. m. får beaktas vid fastställandet av pantvärdet för ett ombyggt hus, om det behövs för att ombyggnaden skall kunna finansieras. Vid nybyggnad får inte värdet av andra nytillkommande lokaler eller nyttigheter än låneunderlagslokaler beaktas i pantvärdet. Däremot får värdet av byggnad eller annat som redan fanns på eller hörde till fastigheten när byggnadsföretaget påbörjades beaktas i pantvärdet.

2 Utskottet

I sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 föreslår bostadsstyrelsen att vid nybyggnad av bostadshus inom saneringsområden även värdet av inte belåningsbara lokaler och andra nyttigheter får beaktas i pantvärdet såsom f. n. gäller vid ombyggnad.

Bostadsstyrelsens förslag tas upp i budgetpropositionen. Bostadsministern biträder styrelsens förslag i denna del.

Vidare föreslår styrelsen att de prioriteringsregler som gäller för bottenlån skall ändras så att prioriterade bottenlån kan beviljas för lokalerna.

Bostadsministern konstaterar i budgetpropositionen att det ankommer på riksbanken att pröva denna typ av frågor. Hon framhåller dock för egen del att den typ av lokaler som det är fråga om inte har en sådan angelägenhetsgrad att det f. n. motiverar en ändring från bostadspolitisk synpunkt.

Förslaget i motion 696 (s) innebär att riksdagen skall ge riksbanksfullmäktige till känna att prioriterade bottenlån till lokaler för vilka nu inte sådana lån utgår skall kunna lämnas i samband med nybyggnad i saneringsområden.

Civilutskottet delar bostadsministerns redovisade uppfattning, nämligen att den typ av lokaler som nu faller utanför det prioriterade området från bostadspolitisk synpunkt inte har sådan angelägenhetsgrad att en ändring f. n. är motiverad. Exempel på sådana lokaler är teatrar, biografer och hotell. Ytterligare exempel lämnas i bilaga till detta yttrande.

Frågan om lämpligheten över huvud taget att riksdagen genom beslut av föreslagen typ griper in i riksbankens bedömningar torde få prövas av finansutskottet.

Från de utgångspunkter civilutskottet har att beakta finns inte anledning till annan bedömning än den bostadsministern redovisat i propositionen. Enligt civilutskottets uppfattning bör finansutskottet föreslå riksdagen att avslå motion 696 (s).

Stockholm den 11 mars 1982

På civilutskottets vägnar
KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Kerstin Ekman (fp), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Thure Jadestig (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Margareta Palmqvist (s) och Erling Bager (fp).

3 Avvikande mening

Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Thure Jadestig, Maj-Lis Landberg, Birgitta Dahl och Margareta Palmqvist (alla s) anser att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar "Civilutskottet delar" och slutar "motion 696 (s)" bort lyda:

I motionen tas upp ett förslag som förts fram av bostadsstyrelsen i anslagsframställning för budgetåret 1982/83. Styrelsen anför som motiv för sitt förslag att det skulle stimulera en önskvärd stadsförnyelse. Dessutom torde enligt utskottets uppfattning den föreslagna vidgningen av den prioriterade sektorn inte ta i anspråk någon större del av de krediter som avses för den nu prioriterade sektorn avseende bottenlån för bostäder och lokaler. Tvärtom har utskottet den uppfattningen att den relativt blygsamma omfattningen av bostadsbyggandet gjort det möjligt att vidga den prioriterade sektorn på det sätt som föreslagits i motionen.

I bilaga till detta betänkande ges exempel på lokaler som nu inte är belåningsbara i samband med nybyggnad. Icke belåningsbara lokaler är bl. a. kontors- och affärshus som inte betjänar ett visst bostadsområde. En förutsättning för att bostäder skall kunna byggas i saneringsområden är inte sällan att fastigheterna också innehåller lokaler. Dessutom vill utskottet för sin del anföra att bostäder och lokaler inte minst i samband med stadsförnyelse ger ett område den variation som bör eftersträvas i syfte att ge den önskvärda kvaliteten i boendet.

Enligt civilutskottets uppfattning bör finansutskottet föreslå riksdagen att bifalla motion 696 (s).

Utdrag ur bostadsfinansieringsförordningen

2 Allmänna regler för lån till lokaler

2.1 *Allmänt*

Utrymmen som utgör lokaler indelas i

1 låneunderlagslokaler (dvs. de kan ingå i det låneunderlag som beräknas enligt 24 §)
2 icke belåningsbara lokaler.

En allmän förutsättning för att lokaler skall få inräknas i låneunderlaget är att de har till ändamål att förse de *boende* inom ett *bostadsområde* med *varor* eller *tjänster*.

I låneunderlaget inräknas i princip endast sådana lokaler som fyller ett normalt behov av boendeservice och som i huvudsak är avsedda för dem som bor i området. Beträffande visst undantag se nedan vid **2.4**.

2.2 *Bostadsområde*

Innebörden av begreppet bostadsområde kan vara oklar vid t. ex. utbredd, osammanhängande bebyggelse. Riksdagen har i frågan uttalat (CU 1972:28) att en anknytning till begreppet grannskapsenhet i detta sammanhang bör eftersträvas, så att lokalbelåningen "främjar de på sikt ur allmän samhällssynpunkt och för de boende mest angelägna servicebehoven, då i regel sådana som motverkar skillnader i de boendes förutsättningar och därav följande segregationstendenser".

Eftersom lokaler enligt 24 § bara får ingå i låneunderlag om de är avsedda att tillhandahålla varor och tjänster åt i *huvudsak* dem som bor i området är alltså en lokal *icke belåningsbar om den betjänar ett betydligt större område än grannskapsenheten.*

2.4 *Icke belåningsbara lokaler*

Andra icke belåningsbara lokaler är bl. a. teatrar, biografer, hotell, större simhallar eller andra större motionslokaler, samt sådana bibliotek eller samlingslokaler som är avsedda för ett större tätortsområde. Vidare skall i låneunderlag inte ingå lokaler som i första hand utgör arbetsplatser, t. ex. kontors- och industrilokaler, ej heller sjukvårdsinrättningar för sluten eller

halvöppen vård, vissa kyrkolokaler och större kommersiella anläggningar samt skollokaler, som inte utgör del av en s. k. integrerad anläggning.

Av 24 § andra stycket punkt 3 framgår att lokal, som inte enligt huvudreglerna är belåningsbar, likväl får inräknas i låneunderlaget, om den är av ringa omfattning eller om eljest särskilt skäl föreligger. Som särskilt skäl får anses bl. a. att omständigheterna utvisar att det av tekniska, fastighetsekonomiska eller funktionella skäl är motiverat att sådan lokal ingår i det hus för vilket låneunderlag beräknas. Sökanden skall prestera erforderlig utredning.